

SÖZCÜKBİLİMİN TEMEL KAVRAMLARI

Hazırlayan: Meltem AYABAKAN İPEK

BİÇİMBİLİM-SÖZCÜKBİLİM İLİŞKİSİ

Sözcükleri, sözcüklerin nasıl biçimlendiğini ve sözcüklerarası ilişkileri inceleyen biçimbilim (morphology) alanıyla, sözcüğün tüm diğer görünüşleri ile ilgilenen ve bir sözvarlığı çalışması olan **sözcükbilim** (lexicology) birlikte çalışmaktadır.

BİÇİMBİLİM-SÖZCÜKBİLİM İLİŞKİSİ

Biçimbilim dildeki en küçük anlamlı birimler olan biçimbirimleri (morpheme) alt sınıflara ayırmakta, kök-gövde (root-stem) ayırımına dikkat çekmekte ve etimoloji (etymology) alanının sunduğu veriler ışığında sözcük biçimlenme süreçlerini açıklamaktadır. Dolayısıyla, Türkçe gibi bağlantılı (agglutinated) dillerde sözcük sınırlarının ve sözcük sınıflarının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

SÖZCÜKBİLİM-SÖZCÜK ANLAMBİLİMİ

Merkezinine sözvarlığını alan sözcükbilim, sözlükbilim alanının gelişmesiyle birlikte anlambilimsel alanları da kapsamına alarak sözcük anlambilimine (lexical semantics) dönüşmüştür.

SÖZCÜK

Sözvarlığının temel yapı taşı olan sözcük ögesi sesbilimsel, biçimbilimsel, anlambilimsel ve sözdizimsel ölçütlerle tanınabilir.

Sözcük söyleyiş özellikleri dikkate alınarak, vurgu, ton durak gibi bürünsel özellikler, saptanabilir.

Sözcük bağımlı ve bağımsız biçimbirim ayrımıyla tanımlanabilir.

Ses-anlam etkileşimi temelinde tanımlanabilir.

Tümce içindeki sıralanışı ve yer bilgisine göre tanımlanabilir.

(bkz. Bloomfield, 1935; Bolinger, 1963; Jakobson&Hall, 1956; Katamba, 1993)

SÖZCÜK İÇİN YENİ KAVRAMLAR

Sözcükbiçim (word form), sözlükbirim (lexem), sözlüksel birim (lexical item), bağımsız biçimbirim (free morpheme), sözlüksel biçimbirim (lexical morpheme), işlevsel biçimbirim (functional morpheme)...

ALIŐTIRMA 1:

“Ayőeevdebulduęubirkitabıhocasınagötördü”

SÖZLÜKÇE (LEXICON)

Sözlükbirimlerin, eklerin, düzensiz biçimbirimlerin ve kendine özgü anlatımların listesi, zihinsel sözlük.

Sözvarlığı (Vocabulary)

Sözvarlığını oluşturan sözcükler:

- a) Yerli sözcükler,
 - b) Yabancı sözcükler ya da alıntı sözcükler
- olarak ikiye ayrılabilir.

Temel Sözcük Varlığı (Basic Vocabulary)

Yerli sözcüklerin bir bölümü çekirdek sözcük (core) ya da temel sözcük varlığı olarak adlandırılır. Organ adları, temel besin maddeleri, hayvan adları, tarım araçları, en çok kullanılan somut eylemler, sayı adları gibi insan hayatında birincil öneme sahip olan ve mühim kavramları yansıtan sözcüklerdir.

Örneğin;

'Kedi ekmeği iki eliyle kuşa verdi.' tümcesinde kullanılan sözcüklerin tamamı temel sözcük varlığını yansıtmaktadır.

Temel Sözvarlığının Ölçütleri

- Dilde önemli kavramları yansıtma
- Türetme gücü, türetme değeri
- Yansızlık
- Kullanım alanını genişletme gücü

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2007). Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim (2. baskı). *Ankara: Türk Dil Kurumu*.
- Bloomfield, L. (1983). An introduction to the study of language. *An Introduction to the Study of Language*, 1-383.
- Ullmann, S. (1957). *The principles of semantics*.